

КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ ДІЄСЛІВНИХ ПРЕДИКАТИВНИХ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СУЧАСНОМУ ФРАНЦУЗЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті окреслюються синтаксичні та концептуальні характеристики конструкцій підмет + присудок (складений присудок) крізь призму когнітивної парадигми, досліджується синтаксичний аспект трьох ключових предикатних конструкцій сучасного французького художнього прозового тексту, які складаються із суто дієслівних форм, а саме: присудок із нульовим зв'язком, складений дієслівний присудок, а також присудок із прислівником.

Ключові слова: художній текст, синтаксичний концепт, синтаксична конструкція, підмет, присудок, складений дієслівний присудок, інфінітив, прислівник.

В статье определяются синтаксические и концептуальные характеристики конструкций подлежащее + сказуемое (составное сказуемое) в русле когнитивной парадигмы, исследуется синтаксический аспект трех ключевых сказуемостных конструкций современного французского художественного прозаического текста, состоящих из исключительно глагольных форм, а именно: сказуемое с нулевой связью, составное глагольное сказуемое, а также сказуемое с наречием.

Ключевые слова: художественный текст, синтаксический концепт, синтаксическая конструкция, подлежащее, сказуемое, составное глагольное сказуемое, инфинитив, наречие.

The paper defines the syntax and conceptual characteristics of structures subject + verb (compound verbal predicate) in line with the cognitive paradigm, we investigate three key aspect of predicate structures in modern French literary text, consisting of verbal forms: a predicate with a zero relation, compound verbal predicate and the predicate with an adverb.

Keywords: literary text, syntactic concept, syntax construction, subject, predicate, compound verbal predicate, the infinitive, the adverb.

Метою статті є визначення синтаксичних та концептуальних характеристик трьох основних типів синтаксичних предикатних конструкцій, а також формулювання основних закономірностей вживання досліджуваних структур у сучасному французькому художньому прозовому тексті у когнітивному аспекті.

Актуальність статті окреслюється зростаючою увагою сучасних синтаксичних досліджень художнього тексту до вербалізації найабстрактніших концептів у синтаксичних одиницях.

Об'єктом дослідження є три типи синтаксичних предикативних конструкцій, відібраних з творів сучасних французьких письменників.

Матеріалом дослідження є тексти художніх прозових творів, які у нинішньому столітті були удостоєні найпрестижнішої французької літературної премії Гонкур, а саме романів Ж. Феррарі « Le Sermon sur la chute de Rome », М. Уельбека « La Carte et le Territoire », Л. Года « Le Soleil des Scorta », А. Женні « L'art français de la guerre », Ж. Леруа

« Alabama song », А. Раїмі « Syngué sabour. Pierre de patience », Ж.-К. Рюфена « Rouge Brésil ».

Предметом дослідження є синтаксичні та концептуальні характеристики трьох типів конструкцій підмет + присудок із дієслівним прирощенням у сучасному французькому художньому прозовому тексті.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше розкриваються особливості вербалізації синтаксичних абстрактних концептів у предикативних конструкціях художніх текстів прозових творів сучасних французьких письменників.

Використання будь-яких одиниць у тексті, в тому числі й синтаксичних структур залежить від засадничого текстотвірного принципу повтору, який також додатково впливає на рівномірність розподілу синтаксичних одиниць у тексті. Саме принцип повторюваності породжує закономірності періодичності синтаксичних структур, зокрема предикативної пари підмет + присудок з одного боку як найпростішого речення, з іншого боку як гнучкої структури, що здатна мати різноманітні синтаксичні прирощення і припускати трансформації. «Одним з головних конструюючих факторів художнього тексту є його комунікативне призначення, тобто його прагматична спрямованість, оскільки він призначений для емоційно-вольового і естетичного впливу на тих, кому адресований [1:33]». Отже, вживання певного типу синтаксичних конструкцій також має свій естетичний вплив.

Найуживанішими суто дієслівними структурними моделями простих речень у сучасному французькому художньому прозовому тексті є такі:

1. Конструкція підмет + присудок з нульовим зв'язком;
2. Конструкція підмет + присудок + дієслово в інфінітиві;
3. Конструкція підмет + присудок + прислівник.

Розглянемо детальніше окреслені семантико-синтаксичні різновиди конструкцій:

1. Конструкція підмет + присудок з нульовим зв'язком, представлений дієсловом, яке у контексті є моновалентним, наприклад:

La mère entre (6);

Le commerce continua (4).

Ця конструкція може обіймати ціле речення, як у наведених двох прикладі, або входити до складу складносурядних речень, у тому числі і текстоїдних, із багатьма предикативними парами, наприклад:

Claudie parlait et Matthieu écoutait sa mère parler dans la langue qu'il ne comprenait pas [...] (1).

Часто ця конструкція з інверсією слугує для передачі мовлення оповідача у діалогах і прямій мові персонажів, наприклад:

Allons, ricana Cadourim, vous êtes meilleur comédien et c'est pour cet emploi que je vous ai engagé (7);

« Voilà », dit-il, « j'ai réfléchi (2).

Також подібні конструкції використовуються для передачі мовлення оповідача із непрямою мовою персонажів:

Il confirma que sa femme était partie en emportant tous les meubles (1);

On dit que ma folie nous a séparés (5).

Часто у конструкціях із зазначеною схемою присудок позначає повторювану дію і слугує для фоновіої вербалізації концепту СТАН.

Ймовірність сурядного зв'язку між присудками у французькому реченні і відповідний зв'язок цих присудків із одним підметом породжує певну варіативність та розширення схеми цієї конструкції до підмет + присудок, складений з однорідних дієслів у особовій формі. Однак, ми вважаємо, що наявність кількох умовно рівноправних однорідних зв'язків підтверджує правомірність твердження про те, що у конструкціях із схемою підмет + присудок, складений з однорідних дієслів у особовій формі, визначається стільки конструкцій підмет + присудок, скільки нараховується у реченні однорідних підметів в особовій формі, наприклад:

ils gémissaient et lançaient des aboiements hystériques (1), причому у першій конструкції зв'язок є контактним, а у другій – дистантним.

Кількість конструкцій підмет + присудок у реченні залежить від кількості однорідних присудків:

Un jour, enfin, il se décida, prit son courage à deux mains et alla voir le vieux Gaetano Carminella (3).

В останньому наведеному прикладі факт трьох однорідних присудків надає підстави для вирізнення трьох конструкцій, що, безперечно, позначається на кількісному рахунку:

1) il se décida (S(GPron)+V1),

2) il [...] prit [...] (S(GPron)+V2+ [...]) та

3) il [...] alla [...] (S(GPron)+V3+ [...]).

Ми вважаємо рівноправність присудків у реченнях із подібними однорідними складниками умовною, оскільки беззаперечною вона може вважатися тільки у синтаксичному вертикальному плані цілого

тексту, проте з огляду на лінійну розгортку останнього важко погодитись із смисловою рівністю таких присудків.

Якщо у випадку функціонування однорідних присудків у реченні кількість конструкцій підмет + присудок з'ясовується згідно з кількістю присудкових груп, то факт однорідних підметів, що синтаксично зв'язані з одним присудком, не приводить до подібного логічного збільшення кількості зазначених конструкцій, що віддзеркалюється в особових формах відмінюваного дієслова, а також у можливій формі множини підмета, наприклад:

Dans la rue, les hommes s'époumonent: « Allah-o Akbar ! » Ils courent. (6);

Raffaele et Giuseppe sentirent que quelque chose de grave venait d'arriver (3).

У наведеному прикладі присудок представлений двома власними іменами персонажів, що поєднуються сполучником *et*, і утворює єдину присудкову групу множинного присудку. Таким чином, підмет виражений іменником, або займенником у формі множини і множинний підмет – (термін наш), тобто групи однорідних підметів, які пов'язані між собою сурядним зв'язком з одного боку та мають один синтаксичний зв'язок із одним підметом є рівнозначними з огляду на утворення синтаксичної структури та виявлення схеми конструкції з дослідницькою метою. Отже, у реченні: *Leurs voix s'éloignent, « Allah-o... », et s'approchent de la mosquée.* (6) виявляються два зв'язки підмет + присудок не завдяки множині підмета, а завдяки двом присудкам.

2. Конструкція підмет + присудок + залежне від підмета дієслово в інфінітиві, наприклад: *Lorsque nous étions ensemble, nous pouvions manger le monde* (3). Двома додатковими структурними різновидами цього типу, крім основного, є конструкції із зворотними дієсловами (або дієсловами у зворотній формі), а також конструкції, у яких посередником зв'язку між двома дієсловами виступає прийменник, наприклад:

Moi, j'ai dû me cacher pour écrire (5). [...] *Virgile finit par renoncer.* (J. Ferrari « Le Sermon sur la chute de Rome »).

Не виключеним є і гібрид цих двох структурних різновидів підмет + присудок + прийменник + залежне від підмета зворотне дієслово в інфінітиві, наприклад: *La colère monta en Raffaele mais il chercha à se contenir et poursuivit* (3).

Plus tard, elle revient pour verser de l'eau sucrée-salée dans la poche de perfusion, et instiller les gouttes de collyre dans les yeux de l'homme (6). Так само, як і кількість присудків у нормативному французькому

реченні зумовлює кількість конструкцій підмет + присудок, так і кількість однорідних дієслів у формі інфінітиву характеризує кількість конструкцій підмет + складений дієслівний присудок, що демонструє останній поданий приклад, а саме у наведеному реченні спостерігаються дві конструкції.

У конструкціях підмет + складений дієслівний присудок, що були віднайдені нами у досліджуваних текстах, присудок може віддзеркалювати такі семантичні категорії як подійність, буттєвість, комунікація, модальність, зокрема оцінність та когнітивна діяльність, наприклад:

Quant aux types des charbonnages, ils savent expliquer que la moitié du poids est partie en fumée (4);

On peut faire des chefs-d'œuvre en français. (7);

« Tu peux venir en Russie... » dit-elle. (2).

У трьох наведених прикладах присудок у конструкції підмет + складений дієслівний присудок відображають категорії модальності і когнітивної діяльності. Переосмислюючи ці категорії у концептологічному аспекті, відзначимо, що конструкції підмет + складений дієслівний присудок призначені для вербалізації найабстрактніших первинних концептів, таких як БУТТЯ, ОЦІНКА, ДІЯ, КОГНІЦІЯ, МОВЛЕННЯ. Зауважимо, що номінативний характер інфінітива дозволяє останньому виконувати синтаксичну роль прямого додатку, непрямого додатку, обставин різноманітної семантики у французькому реченні. Так, наприклад, сполучення присудка з інфінітивом за допомогою прийменників, або безприйменниковим зв'язком дозволяють класифікувати синтаксичні ролі деяких інфінітивів як прямі додатки [2]. Незважаючи на те, що інфінітив може виконувати найрізноманітніші синтаксичні функції у реченні, його магістральною первинною функцією є маркування супутньої до основної, вираженої особовими формами, дії [3:195]. Отже, на нашу думку, дієслівна природа інфінітиву, граматична приналежність до класу дієслів, інакше кажучи, формальний критерій ми вбачаємо засадничим. Крім того, поділяючи основну концепцію Ж. Фонтанія про фігуративність та іконічність синтаксису [4], ми вважаємо, що словосполучення двох дієслів спричинює концептуальне нашарування двох дій, або у випадку з модальними та у меншому ступені перформативними дієсловами у ролі присудку приводить до розмитості межі між двома вираженими цією конструкцією діями, наприклад:

— *Je dois rejoindre le poste* (4).

Тому, ми вважаємо, що конструкції підмет + складений дієслівний присудок, де інфінітив є залежним від особової форми дієслова, доцільно вирізняти в ізольовану групу, оскільки концептуально дієслово, в тому числі в інфінітиві, опосередковано призначене для вербалізації темпоративів, або видових (аспектних) значень, на відміну від прямих додатків, виражених іменними групами. Цей аргумент, а саме окреслена первинна прототипова функція інфінітива маркувати процес, а також його несамостійність, дозволяє нам стверджувати про доречність визнання пріоритету граматичної форми інфінітива над його синтаксичною роллю у реченні.

Відзначимо, що конструкції, у яких дієслово входить до синтаксичної групи (словосполучення) прямого, або непрямого додатків і не є залежним від присудка, не вважаються нами такими, що мають синтаксичну схему, наприклад:

Quoiqu'il n'eût rien à en attendre d'agréable, il sentit un frisson de bonheur [...] (4).

Також нами не вважаються конструкціями із схемою підмет + складений дієслівний присудок нексусні структури, що презентуються фактитивними або каузативними формами, наприклад:

Il avait l'air d'un assassin qui confesse son crime et qui laisse monter en lui, au fur et à mesure qu'il parle, la douce ivresse de l'aveu (3). У цих конструкціях підмет означає виконавця дії, вираженої особовою формою присудка, а інфінітив називає дію, виконувану іншим, на відміну від конструкцій підмет + складений дієслівний присудок, у якій підмет має відношення до обох дієслів.

3. Підмет + присудок + прислівник. Уточнимо, прислівник у конструкціях із цією схемою має функції обставини саме при присудкові, адже крім характеристики присудків, прислівник може надавати додаткового значення іншим членам речення, цілому реченню, а також функціонувати у якості конекторів, або входити до їхнього складу.

Виокремлення конструкцій з цією схемою ставить ряд проблем, перша з яких межі концептуального складу самого прислівника. Семантика прислівників, або прислівникових сполучень, які є складниками ланцюгів, що мають представлену схему є достатньо широкою, отже вони можуть бути охарактеризовані як: кваліфікатори, квантифікатори, інтенсифікатори, локативи, темпоративи, модальні, наприклад:

Un sac d'argent sur un tas de cailloux, dit amèrement Elia (3) – кваліфікатор;

On ne se rappellera même pas que cela a été possible (4) – інтенсифікатор;

Elle attend dehors, devant la fenêtre (6) – локатив;

Vous savez, à la campagne, on se couche tôt, surtout en hiver (2) – темпоратив;

Oui, j'ai cru quelques semaines que tout n'était peut-être pas perdu pour Scott et moi (5) – модальний прислівник.

Зауважимо, що у контексті художнього твору визначення концептуальних зв'язків у цих конструкціях ускладнюється тим, що прислівники не завжди виражають чисте значення своєї семантичної групи, а контамінуються іншими значеннями, наприклад:

Anna, écoute, c'est la vieille Carmela qui te parle tout bas...(3).

Значення адвербіалізованого словосполучення *tout bas* з 'зовсім низько' – зорове сприйняття – трансформується до 'тихо' – слухове сприйняття.

Debout sur le bastingage, retenus aux drisses de la voile, ils se penchaient au-dessus de l'eau en se faisant une visière de leur main, dans une très belle pose qui ne permettait pas de voir loin mais les amusait beaucoup (4).

У першому прикладі локативне значення прислівника *bas* модифікується у кваліфікаційне, у другому прикладі кількісні характеристики дієслова трансформують прислівник на інтенсифікатор. Перетворення значення на інше пояснюється певним чином таким концептуальним складником прислівника як суб'єктивна оцінка автора. Саме суб'єктивність в оцінці дії, вираженої підметом, необхідність дати цю оцінку, або уточнити, сприйняття різноманітності концептуальних характеристик дії переводить загальномовну конструкцію дієслово + прислівник з абстрактних концептів до індивідуальних. Функція прислівника у цій конструкції полягає в екстенсії значення дієслова. Опис однієї певної дії, вираженої синтаксичною конструкцією, складеною з двох елементів, а саме присудок + прислівник ставить питання авторського вибору вживання прислівників, а також співвідношення семантики прислівників цієї конструкції із семантикою дії, вираженої присудком. Межі між концептуальними складниками прислівника та присудка залишаються розмитими. Таким чином, логічним є висновок, що дієслово, вжите без прислівника, концептуально є конструкцією дієслово + нульовий прислівник, а прислівник у конструкції підмет+прислівник є концептуально інтрапредикативним.

Повертаючись до проблеми розмежування прислівників, обставинних прислівникових виразів та адвербіальних сполучень, ми дотримувались критерія формальних ознак, запропонованого В.Г. Гаком: до прислівників зараховувати одиниці із злитим написанням, а до адвербіальних сполучень – одиниці з роздільним написанням [3:212]. Крім того, додаткової невизначеності надає порядок слідування прислівника, який може емпатично розміщуватись навіть всередині аналітичних форм французького дієслова [5:60-80], наприклад:

Il ne l'avait pas davantage fait pour Frédéric Nihous, son successeur (2). Отже, наявність і позиція прислівника при присудковій виявляє і висвітлює все, що є важливим для автора. Конструкція присудок + інтрапредикативний прислівник слугує для вербалізації синтаксичного абстрактного концепту ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЇ та індивідуальних авторських концептів, елементом яких є концептуальний складник АВТОРСЬКА ОЦІНКА.

Перспективи дослідження. Вивчення концептуальних засад синтаксичної організації тексту, а саме предикативних конструкцій сучасних французьких художніх прозових творів може бути корисним у пошуку універсальних методів лінгвістичних розвідок. Виведення когнітивного аспекту синтаксичних категорій на перший план досліджень художніх прозових текстів уможливорює поширення подібної методики розвідки на будь-який тип тексту, а також отримання достовірних даних про закони текстотворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбач І.М. Художній текст та його комунікативно-прагматичний аспект / Горбач І.М. // Проблеми семантики слова, речення та тексту / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. – Вип. 29 – 32-38 с. 2. *Reza M. Valeur de "de" devant l'infinitif complément de verbe* / Reza Mir-Samii // *Faits de langues*. – 1997. – № 9, Mars. – pp. 119-126. 3. *Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка* / Владимир Григорьевич Гак. – М.: Добросвет, 2000. – 839. 4. *Fontanille J. Syntaxe figurative, sémiotique du corps et iconicité* / Fontanille Jacques // *Séminaire intersémiotique EHESS-CNRS-IUF SYNTHÈSE*. – 1998-99. – pp. 1-19. URL: http://www.unilim.fr/pages_perso/jacques.fontanille/textes-pdf/Csensible_corps_1998_2000_concl1.pdf. 5. *Laenzlinger Ch. Le rôle de l'interface syntaxe-structure informationnelle dans la variation de l'ordre des constituants dans la phrase* / Christopher Laenzlinger // *Nouveaux cahiers de linguistique française*. – 2006. – № 27. – pp. 53-81.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Ferrari J. Le sermont sur la chute de Rome*. / Jérôme Ferrari. – Actes Sud Editions, 2012. – 201 p. 2. *Houellebecq M. La carte et le territoire* / Michel Houellebecq. – Flammarion, 2010. – 427 p. 3. *Gaudé L. Le soleil des Scorta* / Laurent Gaudé. – Actes sud, 2004. – 250 p. 4. *Jenni A. L'Art français de la guerre* / Alexis Jenni. – P.: Gallimard, 2011. – 633p. 5. *Leroy G. Alabama song* / Leroy Gilles. – P. : Mercure de France, 2007. – 189 p. 6. *Rahimi A. Syngué sabour. Pierre de patience*. / Atiq Rahimi. – P.O.L éditeur, 2008. – 160 p. 7. *Rufin J.-Ch. Rouge Brésil* / Jean-Christophe Rufin. – P.: Gallimard, 2001. – 560p.

Filonenko Nataliya Georgiyvna.

COGNITIVE ASPECT OF VERBAL PREDICATE CONSTRUCTIONS IN MODERN FRENCH LITERARY TEXT